

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

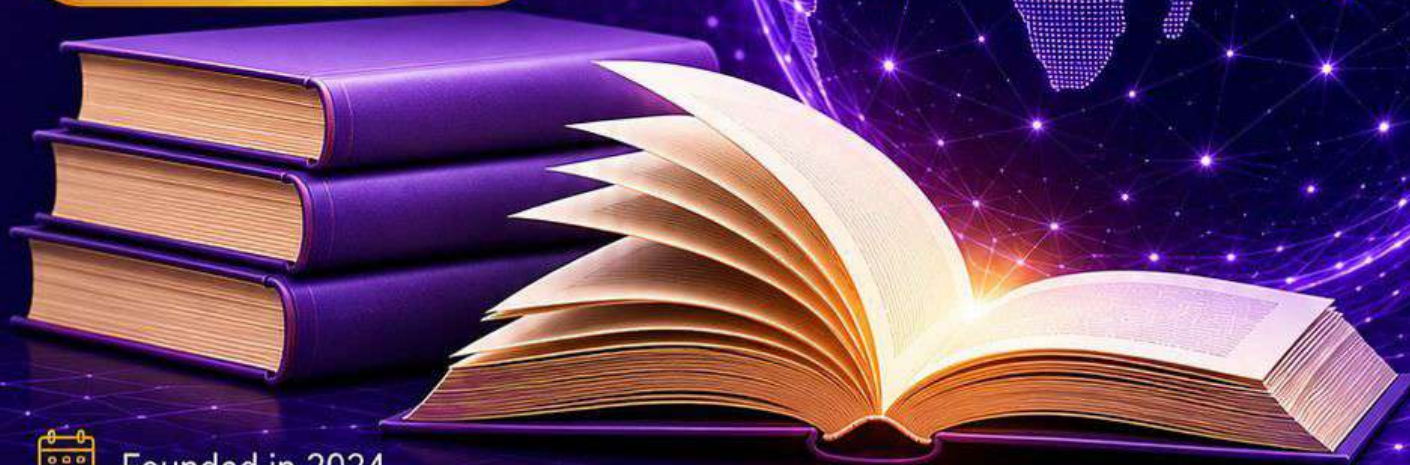
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 7

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

TALABALARDA TURIZM BILAN SHUG'ULLANISHGA QIZIQISHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna

Toshkent shahridagi Ajou universiteti, Sport inshootlari mudiri, dotsent.

e-mail: nasibash@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3801-784X>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Turistik faoliyatning yoshlarning jismoniy, ma'naviy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinib, talabalarning turistik faoliyatga bo'lgan motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari ochib berilgan. Ta'lim jarayonida turistik ekskursiyalar, sayohatlar, amaliy mashg'ulotlar, loyihaviy faoliyat, o'lkashunoslik tadbirlari hamda interfaol metodlardan foydalanish samaradorligi asoslangan. Shuningdek, talabalarda turizmga oid bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sog'lom turmush tarziga intilishini kuchaytirish va Vatanga daxldorlik tuyg'usini mustahkamlashda turistik faoliyatning tarbiyaviy imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari talabalarning turizm bilan shug'ullanishga qiziqishini oshirishda motivatsion, faoliyatga yo'naltirilgan va amaliy pedagogik yondashuvlardan kompleks foydalanish muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: turizm, talaba, turistik faoliyat, qiziqish, motivatsiya, pedagogik imkoniyat, ta'lim jarayoni, ekskursiya, o'lkashunoslik, sog'lom turmush tarzi, interfaol metodlar, kompetensiya.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ К ЗАНЯТИЯМ ТУРИЗМОМ

Шомурзаева Насиба Хошимовна

Университет Аджу в Ташкенте, заведующая спортивными сооружениями, доцент.

Аннотация.

В статье рассматриваются педагогические возможности развития интереса студентов к занятиям туризмом. Анализируется роль туристской деятельности в физическом, духовном, социальном и интеллектуальном развитии молодёжи, раскрываются педагогические условия формирования мотивации студентов к туристской деятельности. Обосновывается эффективность использования в образовательном процессе туристских экскурсий, путешествий, практических занятий, проектной деятельности, краеведческих мероприятий и интерактивных методов. Кроме того, раскрывается воспитательный потенциал туристской деятельности в развитии у студентов знаний, навыков и компетенций в сфере туризма, содержательной организации их свободного времени, формировании стремления к здоровому образу жизни и укреплении чувства сопричастности к Родине. Результаты исследования показывают важность комплексного применения мотивационного, деятельностного и практико-ориентированного педагогических подходов для повышения интереса студентов к занятиям туризмом.

Ключевые слова: туризм, студент, туристская деятельность, интерес, мотивация, педагогические возможности, образовательный процесс, экскурсия, краеведение, здоровый образ жизни, интерактивные методы, компетенция.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING STUDENTS' INTEREST IN TOURISM ACTIVITIES

Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna

Ajou University in Tashkent, Head of Sports Facilities, Associate Professor.

Abstract.

This article examines the pedagogical opportunities for developing students' interest in tourism activities. It analyzes the role of tourism in the physical, spiritual, social, and intellectual development of young people and identifies the pedagogical conditions for fostering students' motivation to participate in tourism activities. The effectiveness of using tourist excursions, trips, practical activities, project-based learning, local history activities, and interactive methods in the educational process is substantiated. The article also highlights the educational potential of tourism activities in developing students' tourism-related knowledge, skills, and competencies, organizing

their leisure time meaningfully, promoting a healthy lifestyle, and strengthening their sense of belonging to their homeland. The findings demonstrate the importance of an integrated application of motivational, activity-based, and practice-oriented pedagogical approaches in increasing students' interest in tourism.

Keywords: tourism, student, tourism activities, interest, motivation, pedagogical opportunities, educational process, excursion, local history, healthy lifestyle, interactive methods, competence.

Kirish. Bugungi kunda turizm nafaqat iqtisodiy faoliyat sohasi, balki yoshlarning ma'naviy, jismoniy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim tarbiyaviy vositalardan biri sifatida ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Turistik faoliyat jarayonida talaba yangi hududlar, tarixiy-madaniy obidalar, tabiiy resurslar va milliy qadriyatlar bilan bevosita tanishadi, unda kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash, muloqotga kirishuvchanlik, jamoada ishlash hamda turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan turizm imkoniyatlaridan ta'lim-tarbiya jarayonida maqsadli foydalanish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularning jismoniy faolligini oshirish, sog'lom turmush tarziga bo'lgan ehtiyojini shakllantirish hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan sanaladi. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda turizm bilan bog'liq sayohatlar, ekskursiyalar, piyoda yurishlar, ekologik va o'lkashunoslik yo'nalishidagi tadbirlar samarali pedagogik vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bunday faoliyat talabani faqat nazariy bilimlarini boyitib qolmasdan, balki bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash, tabiat va jamiyat hodisalarini bevosita kuzatish hamda shaxsiy tajribaga asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqish o'z-o'zidan shakllanadigan jarayon emas. U talabani ichki ehtiyojlari, qiziqishlari, motivlari, turizm to'g'risidagi bilimlari, mavjud ijtimoiy-pedagogik muhit hamda ta'lim muassasasida yaratilgan tashkiliy sharoitlarning o'zaro ta'siri natijasida rivojlanadi. Shu sababli turistik faoliyatga qiziqishni shakllantirish jarayonida motivatsion, kognitiv va faoliyatga yo'naltirilgan pedagogik ta'sir vositalarining uyg'unligini ta'minlash talab etiladi. Talabada turizmning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyati haqida tasavvur hosil qilish, turistik faoliyatning jozibador jihatlarini ochib berish hamda uni amaliy faoliyatga jalb etish qiziqishning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Ayniqsa, turistik faoliyatning ta'limiy imkoniyatlarini auditoriya mashg'ulotlari bilan integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Geografiya, tarix, ekologiya, jismoniy tarbiya, madaniyatshunoslik, chet tillari va boshqa fanlarni o'qitishda turistik marshrutlar, virtual va an'anaviy ekskursiyalar, loyiha topshiriqlari, turistik vaziyatlarni modellash, mahalliy turistik obyektlarni o'rganishga yo'naltirilgan amaliy mashg'ulotlardan foydalanish talabani o'quv faoliyatini jonlantiradi. Bunda talaba tayyor bilimlarni o'zlashtiruvchi subyekt sifatida emas, balki yangi axborotni mustaqil izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliy vazifalarni bajaruvchi faol ishtirokchiga aylanadi.

Turizmning yana bir muhim pedagogik jihati uning tarbiyaviy imkoniyatlari bilan belgilanadi. Tarixiy shaharlar, muqaddas qadamjolar, muzeylar, tabiiy hududlar va madaniy meros obyektlariga tashkil etilgan sayohatlar talabalarda milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy xotira, ekologik madaniyat hamda Vatanga daxldorlik tuyg'usini rivojlantiradi. Shu bilan birga, guruhli turistik faoliyat o'zaro yordam, mas'uliyat, intizom, bardoshlilik, tashabbuskorlik va ijtimoiy hamkorlik kabi shaxsiy fazilatlarining shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy yoshlarning raqamli texnologiyalarga yuqori darajada jalb etilgani turizmga qiziqishni rivojlantirishda yangi pedagogik imkoniyatlarni ham yuzaga keltirmoqda. Virtual ekskursiyalar, interaktiv xaritalar, mobil ilovalar, raqamli turistik platformalar, foto va videokontent yaratish, turistik marshrutlarni mustaqil loyihalash kabi faoliyat shakllari an'anaviy turizmni zamonaviy axborot muhiti bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Natijada turizm talaba uchun faqat sayohat shakli emas, balki o'rganish, izlanish, muloqot qilish, o'zini namoyon etish va yangi kompetensiyalarni egallash vositasiga aylanadi.

Shu nuqtayi nazardan, talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmlarini aniqlash, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni tizimlashtirish hamda turistik faoliyatni ta'lim-tarbiya jarayoni bilan integratsiyalash imkoniyatlarini ilmiy asoslash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, ularning mazmuni va ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish hamda ta'lim jarayonida samarali foydalanish yo'llarini asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirish muammosi turizm pedagogikasi, motivatsiya nazariyasi, tajribaviy ta'lim, kasbiy yo'naltirish va talaba shaxsining ijtimoiy faolligini shakllantirish bilan bog'liq holda xalqaro ilmiy adabiyotlarda tadqiq etilgan. Mavjud ilmiy ishlarda turizmga qiziqish faqat muayyan hududga sayohat qilish istagi sifatida emas, balki shaxsning yangi bilim va tajribaga intilishi, ijtimoiy muloqoti, faol dam olishi, madaniy muhit bilan tanishishi va kelajakdagi kasbiy faoliyatini belgilashiga ta'sir qiluvchi ko'p komponentli motivatsion holat sifatida talqin qilinadi.

D. J. García-Almeida, L. Hernández-López, J. L. Ballesteros va P. De Saá-Pérez turizm yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar misolida motivatsiya va mavjud bilimlarning ta'lim natijalariga ta'sirini o'rgangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, talabani motivatsiyasi hamda turizm to'g'risidagi dastlabki bilimlari o'quv materiallarini o'zlashtirish natijalarini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi [1]. Mazkur xulosa talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni

rivojlantirish uchun ularga faqat turizm to'g'risida axborot berish yetarli emasligini, balki turistik faoliyat bilan bog'liq ichki motivlarni ham shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Bunda o'quv mashg'ulotlari talabani faol ishtiroki, tanlov imkoniyati va turistik faoliyat mazmunini shaxsiy tajriba bilan bog'lash asosida tashkil qilinishi maqsadga muvofiqdir.

C. Juaneda, R. Herranz va J. J. Montaño talabalarni turizm yo'nalishini tanlashga undovchi motivatsion omillarni o'rganib, kasbiy istiqbol bilan bir qatorda shaxsiy qiziqish, individual qobiliyat va turizm sohasining jozibadorligi ham muhim determinant ekanligini aniqlaganlar [2]. Tadqiqotchilarning fikricha, turizmga oid ta'limni tanlash jarayoni faqat mehnat bozoridagi imkoniyatlar bilan emas, balki shaxsning o'z qiziqishlari va imkoniyatlarini turistik faoliyat bilan bog'lay olish darajasi bilan ham belgilanadi. Bu esa oliy ta'lim jarayonida talabalarning individual qiziqishlarini aniqlash, ularga turizmning turli yo'nalishlarini — madaniy, ekologik, sport, rekreatsion, ziyorat, gastronomik va sarguzasht turizmini namoyish etish orqali qiziqishni differensial rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi [2].

C. N. Buzinde, C. A. Vogt, K. L. Andereck, L. H. Pham, L. T. Ngo va H. H. Do tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda turizm yo'nalishidagi talabalar motivatsiyasi **sayohat va turizmga qiziqish, bandlik imkoniyatlari hamda milliy turizm industriyasini rivojlantirishga hissa qo'shish istagi** kabi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'lishi aniqlangan [3]. Mualliflar ushbu motivlarni o'z-o'zini belgilash nazariyasidagi avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy aloqadorlik ehtiyojlari bilan bog'laydilar. Mazkur yondashuv talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirishda uchta pedagogik jihat muhimligini ko'rsatadi: talabaga turistik faoliyatni mustaqil tanlash imkoniyatini yaratish, uni mazkur faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash hamda guruhli sayohat va loyihalar orqali ijtimoiy hamkorlik muhitini shakllantirish [3].

M. W. Choy va A. S. Yeungning 407 nafar turizm yo'nalishidagi talaba ishtirok etgan tadqiqoti qiziqishning uzoq muddatli ahamiyatiga alohida e'tibor qaratadi. Mualliflar munosabat, bilim, ko'nikma va qiziqish omillarini qiyoslab, aynan **turizmga qiziqish kelajakda ushbu sohada faoliyat olib borishga intilishning eng kuchli prediktori** ekanligini aniqlaganlar [4]. Shuningdek, kasbiy ko'nikmalarga nisbatan o'ziga ishonchning yuqori bo'lishi uzoq muddatli kasbiy tanlov bilan bog'langan. Demak, pedagogik nuqtayi nazardan talabani qiziqishi ta'lim jarayonining ikkilamchi mahsuli sifatida emas, balki maqsadli rivojlantirilishi lozim bo'lgan mustaqil pedagogik ko'rsatkich sifatida qaralishi mumkin [4].

Turizmga qiziqishni shakllantirishda ta'lim metodlarining xususiyati ham muhim o'rin tutadi. A. K. Kim va J. Davies turizm ta'limida talabaga yo'naltirilgan yondashuvni o'rganib, o'quv mazmunini talabalar ehtiyojlariga moslashtirish, ularning mashg'ulotlardagi individual ishtiroki, tengdoshlar bilan hamkorligi va o'z faoliyatini refleksiv baholashi ta'lim samaradorligini oshirishini ta'kidlaydilar [5]. Shundan kelib chiqib, talabalarda turizmga qiziqishni rivojlantirish jarayonida o'qituvchi tomonidan tayyor axborotni uzatishga asoslangan an'anaviy modeldan turistik muammoni mustaqil hal etish, marshrut ishlab chiqish, muayyan destinatsiyani o'rganish va turistik loyiha yaratishga yo'naltirilgan faol modelga o'tish zarur.

Turizm ta'limida **tajribaviy o'qitish (experiential learning)** alohida pedagogik ahamiyatga ega. C. Arcodia, M. Abreu Novais, N. Čavlek va A. Humpe talabalar ishtirokidagi turistik dala sayohatlarini tahlil qilib, bunday faoliyatda qatnashish motivlari turlicha ekanligini, muvaffaqiyatli tajribaviy ta'lim uchun esa o'rganish jarayoni, ijtimoiy va professional aloqalar hamda qiziqarli tashkil etilgan pedagogik faoliyat muhim ekanligini aniqlaganlar [6]. Ushbu natija ekskursiya yoki sayohatning o'zi avtomatik tarzda pedagogik samaraga olib kelmasligini ko'rsatadi. Sayohatdan oldingi tayyorgarlik, sayohat davomida bajariladigan kuzatuv va amaliy vazifalar hamda sayohatdan keyingi refleksiya bir butun didaktik tizim sifatida tashkil qilingandagina turistik faoliyat talabalarning barqaror qiziqishiga ta'sir etishi mumkin.

E. Pereira, L. Carvalhinho va A. V. Baptista tomonidan sport turizmi ta'limida amalga oshirilgan tajribaviy o'qitish modeli ham ushbu fikrni tasdiqlaydi [7]. Mualliflar real turistik vaziyatga asoslangan *case study*, kuzatish, intervyu, refleksiv portfolio va turistik mahsulotni ishlab chiqish kabi topshiriqlarni birlashtirganlar. Natijada talabalar nafaqat nazariy bilimlarni amaliy vaziyatga ko'chira olgan, balki mashg'ulotlarda faolroq qatnashgan va real ehtiyojga javob beruvchi turistik mahsulot yaratgan.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar ishlarida ham turizm motivatsiyasi va turistik faoliyatni rivojlantirish bilan bog'liq muhim natijalar mavjud. Xususan, A. Allaberganov va A. Preko O'zbekistonga tashrif buyurgan 563 nafar xalqaro turistning motivlarini **push-pull** nazariyasi asosida tahlil qilganlar [8]. Tadqiqotda tarixiy-madaniy meros, tabiiy-ekologik resurslar, xizmatlar va hududning jozibadorligi kabi tashqi omillar bilan bir qatorda bilim olish, yangilikka intilish, kundalik muhitdan chiqish, dam olish va sarguzasht kabi ichki motivlar ham turistik xulqni belgilashi ko'rsatilgan. Mazkur tadqiqot bevosita talabalar bilan o'tkazilmagan bo'lsa-da, undagi motivlar klassifikatsiyasi yoshlarning turistik faoliyatga qiziqishini pedagogik jihatdan shakllantirish uchun muhim konseptual asos bo'la oladi. Jumladan, talabalarni mahalliy tarix, tog' turizmi, ekologik marshrutlar va madaniy obyektlarni amaliy o'rganishga jalb qilish bir vaqtning o'zida ichki va tashqi motivatsion omillarni faollashtirishi mumkin [8]. Ushbu ish *Journal of Hospitality and Tourism Insights* jurnalida chop etilgan bo'lib, mazkur jurnal Scopus va Web of Science bazalarida indekslanadi.

B. Safarov, M. Buzrukova, B. Janzakov va boshqa olimlarning O'zbekistondagi turizm xizmatlari hajmini prognozlashtirishga bag'ishlangan tadqiqoti mamlakat turizm tizimining rivojlanishida iqtisodiy farovonlik, infratuzilma, xavfsizlik va boshqa tashqi omillarning ahamiyatini ko'rsatadi [9]. Ushbu tadqiqot mualliflarining bir qismi Samarqand davlat universiteti hamda O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarida faoliyat olib borgan bo'lib, maqola Scopus va Web of Science bazalarida indekslangan *Sustainability* jurnalida chop etilgan [9]. Mazkur ilmiy natijalarni pedagogik nuqtayi nazardan talqin qilganda, talabalarda turizmga qiziqishni shakllantirishni hududning real turistik imkoniyatlaridan ajratib bo'lmazligi ayon bo'ladi. Turistik infratuzilma, xavfsiz marshrutlar, tabiiy va madaniy

resurslardan foydalanish imkoniyati talabalarni auditoriyadan tashqari turistik faoliyatga jalb etish uchun tashkiliy-pedagogik muhitni yuzaga keltiradi.

K. Khurana va Z. Ataniyazova O'zbekiston turizm sektorida inson resurslarining holatini o'rganib, sohaning rivojlanishida malakali kadrlar, amaliy tayyorgarlik va professional rivojlanish tizimining muhim ekanligini qayd etadilar [10]. Mualliflar O'zbekistonda turizm va mehmondo'stlik bo'yicha oliy ta'lim infratuzilmasining rivojlanayotganini, biroq turizm tashkilotlari uchun zarur kompetensiyalarni shakllantirishda ta'lim va amaliyot o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatganlar. Ushbu holat talabalarda turizmga qiziqishni rivojlantirishda ta'lim muassasasi, turistik tashkilotlar, tarixiy-madaniy obyektlar, mehmonxonalar va mahalliy hamjamiyat o'rtasidagi pedagogik hamkorlikni yo'lga qo'yish zarurligini ko'rsatadi [10].

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish natijasida talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantiruvchi pedagogik imkoniyatlarni bir necha o'zaro bog'liq jihatlar orqali izohlash mumkin. Bular — talabaning ichki motivlarini rag'batlantirish, turizmga doir bilimlarni amaliy tajriba bilan integratsiyalash, talabaga yo'naltirilgan ta'limni tashkil qilish, turistik ekskursiya va sayohatlardan tajribaviy o'qitish vositasi sifatida foydalanish, mustaqil turistik loyiha va marshrutlar yaratish, guruhli faoliyat hamda refleksiyaning tashkil etishdan iborat. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarning aksariyati turizm mutaxassisligi talabalarining kasbiy motivatsiyasi, turizm sohasida ishlash istagi yoki turistik ta'lim samaradorligiga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va ularning samaradorligini baholash maqsadida pedagogik eksperiment metodi qo'llanildi. Eksperimental tadqiqot 2020–2023-o'quv yillari davomida Jizzax davlat pedagogika universitetida tashkil etilib, unda jami 101 nafar talaba ishtirok etdi. Tadqiqotning davomiyligi talabalarining turizmga bo'lgan qiziqishidagi qisqa muddatli o'zgarishlarni emas, balki pedagogik ta'sir natijasida yuzaga keladigan nisbatan barqaror motivatsion va faoliyatga oid o'zgarishlarni kuzatish imkonini berdi.

Pedagogik eksperiment aniqlovchi, shakllantiruvchi va nazorat bosqichlari asosida amalga oshirildi. Aniqlovchi bosqichda talabalarining turizm va turistik faoliyat haqidagi boshlang'ich tasavvurlari, sayohat va ekskursiyalarda ishtirok etishga bo'lgan qiziqishi, turizmning ta'limiy, tarbiyaviy va sog'lomlashtiruvchi imkoniyatlariga munosabati hamda turistik faoliyatda mustaqil qatnashishga tayyorligi o'rganildi. Mazkur bosqichda so'rovnoma, suhbat, pedagogik kuzatish va diagnostik topshiriqlardan foydalanildi.

Talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqish darajasini aniqlashda uchta asosiy mezon belgilandi: **motivatsion, kognitiv va faoliyatli mezonlar**. Motivatsion mezon talabaning sayohat qilish, turistik tadbirlarda qatnashish, yangi hududlarni o'rganish hamda bo'sh vaqtini turistik faoliyat orqali mazmunli tashkil etishga bo'lgan ichki ehtiyojini ifodaladi. Kognitiv mezon turizm turlari, turistik marshrutlar, tarixiy-madaniy va tabiiy obyektlar, xavfsizlik qoidalari hamda turistik faoliyatning ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyati haqidagi bilimlarning shakllanganligini baholashga xizmat qildi. Faoliyatli mezon esa talabaning ekskursiya, sayohat, piyoda yurish, turistik loyiha va boshqa amaliy tadbirlarda qatnashish faolligi, tashabbuskorligi hamda turistik faoliyatni mustaqil tashkil eta olish ko'nikmalarini qamrab oldi.

Shakllantiruvchi bosqichda talabalarining turizm bilan shug'ullanishga qiziqishini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik ta'sirlar tizimi amalga oshirildi. Bunda turizmga oid nazariy ma'lumotlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, turistik va o'lkashunoslik ekskursiyalarini tashkil etish, tarixiy-madaniy hamda tabiiy obyektlarga yo'naltirilgan marshrutlar ishlab chiqish, kichik guruhlarda turistik loyihalar tayyorlash, interfaol topshiriqlar va muammoli vaziyatlardan foydalanishga alohida e'tibor qaratildi. Talabalar turistik marshrut tuzish, sayohat dasturini ishlab chiqish, hududning turistik imkoniyatlarini tavsiflash, turistik obyektlar haqidagi ma'lumotlarni to'plash va taqdim etish kabi amaliy vazifalarga jalb qilindi.

Nazorat bosqichida dastlabki diagnostikada qo'llanilgan mezon va ko'rsatkichlar asosida talabalar qayta baholandi. Boshlang'ich va yakuniy natijalar o'zaro qiyoslanib, motivatsion, kognitiv va faoliyatli mezonlarda yuzaga kelgan o'zgarishlar aniqlashtirildi. Talabalarining turizm bilan shug'ullanishga qiziqishi **yuqori, o'rta va past darajalar** asosida tasniflandi. Yuqori daraja turistik faoliyatga barqaror ichki qiziqish, yetarli bilim va muntazam amaliy faollik bilan; o'rta daraja qiziqish mavjud bo'lsa-da, uning vaziyatga bog'liqligi va amaliy faollikning yetarlicha barqaror emasligi bilan; past daraja esa turistik faoliyatga sust munosabat, cheklangan bilim va amaliy ishtirokning kamligi bilan tavsiflandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Pedagogik eksperiment natijalarini tahlil qilishda talabalarining turizm bilan shug'ullanishga qiziqishi **motivatsion, kognitiv va faoliyatli mezonlar** asosida baholandi. Tadqiqotda ishtirok etgan 101 nafar talaba shartli ravishda tajriba guruhiga 51 nafar va nazorat guruhiga 50 nafar etib ajratildi. Har bir mezon bo'yicha talabalar ko'rsatkichlari yuqori, o'rta va past darajalarga tasniflandi. Eksperimentning dastlabki bosqichida ikki guruh natijalarining bir-biriga yaqin bo'lishiga e'tibor qaratildi.

1-jadval. Eksperiment boshida talabalarining turizm bilan shug'ullanishga qiziqish darajasi

Mezonlar	Guruh	Yuqori, n (%)	O'rta, n (%)	Past, n (%)
Motivatsion	TG, n=51	10 (19,6%)	25 (49,0%)	16 (31,4%)
	NG, n=50	10 (20,0%)	24 (48,0%)	16 (32,0%)
Kognitiv	TG, n=51	9 (17,6%)	27 (52,9%)	15 (29,4%)
	NG, n=50	9 (18,0%)	26 (52,0%)	15 (30,0%)

Faoliyatli	TG, n=51	8 (15,7%)	25 (49,0%)	18 (35,3%)
	NG, n=50	8 (16,0%)	25 (50,0%)	17 (34,0%)

1-jadval ma'lumotlari tajriba boshlanishidan oldin tajriba va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlari deyarli bir xil bo'lganligini ko'rsatadi. Motivatsion mezon bo'yicha yuqori daraja tajriba guruhida 19,6 foizni, nazorat guruhida esa 20,0 foizni tashkil etgan. Past darajadagi talabalar ulushi tegishli 31,4 va 32,0 foiz bo'lgan. Demak, guruhlar o'rtasidagi boshlang'ich farq minimal darajada bo'lib, ularning pedagogik eksperimentga kirish holatini bir-biriga yaqin deb baholash mumkin.

Kognitiv mezon bo'yicha ham o'xshash holat kuzatildi. Tajriba guruhida yuqori darajaga ega talabalar 17,6 foizni, nazorat guruhida 18,0 foizni tashkil etdi. O'rta daraja mos ravishda 52,9 va 52,0 foizni, past daraja esa 29,4 va 30,0 foizni tashkil etdi. Bu holat talabalarining turizm turlari, turistik marshrutlar, tarixiy-madaniy obyektlar va turistik faoliyatning ijtimoiy ahamiyati haqidagi dastlabki bilimlarida sezilarli farq mavjud bo'lmaganligini ko'rsatadi.

Faoliyatli mezonda esa yuqori ko'rsatkich tajriba guruhida 15,7 foiz, nazorat guruhida 16,0 foiz bo'lgan. Tajriba guruhidagi talabalarining 35,3 foizi va nazorat guruhidagilarning 34,0 foizi turistik tadbirlarda qatnashish, turistik marshrutlarni mustaqil rejalashtirish va tashabbus ko'rsatish jihatidan past darajada ekanligi aniqlandi. Aynan faoliyatli mezonda past ko'rsatkichlarning nisbatan yuqoriligi talabalarda turizmga qiziqishni amaliy faoliyat orqali rivojlantirish zaruratini ko'rsatdi.

Shakllantiruvchi eksperiment davomida tajriba guruhida turizmga oid nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan integratsiyalash, turistik ekskursiyalar, o'lkashunoslik sayohatlari, kichik guruhli loyihalar, turistik marshrut ishlab chiqish, muammoli vaziyatlarni hal qilish va refleksiv topshiriqlardan foydalanildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy o'quv jarayoni davom ettirildi. Eksperiment yakunida har ikkala guruhda takroriy diagnostika o'tkazildi.

2-jadval.Eksperiment yakunida talabalarining turizm bilan shug'ullanishga qiziqish darajasi

Mezonlar	Guruh	Yuqori, n (%)	O'rta, n (%)	Past, n (%)
Motivatsion	TG, n=51	24 (47,1%)	23 (45,1%)	4 (7,8%)
	NG, n=50	12 (24,0%)	25 (50,0%)	13 (26,0%)
Kognitiv	TG, n=51	25 (49,0%)	22 (43,1%)	4 (7,8%)
	NG, n=50	11 (22,0%)	27 (54,0%)	12 (24,0%)
Faoliyatli	TG, n=51	23 (45,1%)	23 (45,1%)	5 (9,8%)
	NG, n=50	10 (20,0%)	26 (52,0%)	14 (28,0%)

Eksperiment yakunidagi natijalar tajriba guruhida barcha mezonlar bo'yicha sezilarli ijobiy dinamika yuzaga kelganligini ko'rsatdi. Motivatsion mezon bo'yicha yuqori darajadagi talabalar soni 10 nafardan 24 nafarga oshib, ularning ulushi 19,6 foizdan 47,1 foizga yetdi. Shu bilan birga, past darajadagi talabalar ulushi 31,4 foizdan 7,8 foizgacha kamaydi. Natijada tajriba guruhida turistik sayohatlarda qatnashish, yangi hududlarni o'rganish va turizm faoliyatiga mustaqil qo'shilish istagining sezilarli kuchaygani kuzatildi.

Kognitiv mezonda yanada yaqqol natija qayd etildi. Tajriba boshlanishida yuqori darajada 9 nafar talaba bo'lgan bo'lsa, yakunda ularning soni 25 nafarga yetdi. Yuqori darajadagi talabalar ulushi 17,6 foizdan 49,0 foizgacha oshdi. Past daraja esa 29,4 foizdan 7,8 foizgacha kamaydi. Bunday o'zgarish turistik obyektlarni amaliy o'rganish, marshrut tuzish, hududning turistik salohiyatini tahlil qilish va loyiha topshiriqlaridan foydalanish talabalarining turizmga oid bilimlarini mustahkamlashga xizmat qilganligini ko'rsatadi.

Faoliyatli mezon natijalari ham eksperimental metodikaning samaradorligini ko'rsatdi. Yuqori darajadagi talabalar ulushi 15,7 foizdan 45,1 foizga oshgan bo'lsa, past darajadagi talabalar ulushi 35,3 foizdan 9,8 foizgacha kamaydi. Ushbu natija talabalarni bevosita turistik tadbirlarga jalb qilish, kichik guruhlarda ishlash, marshrut ishlab chiqish va mustaqil turistik vazifalarni bajarishga yo'naltirish ularda amaliy faollik hamda tashabbuskorlikni rivojlantirishda muhim omil bo'lganligini ko'rsatadi.

Nazorat guruhida ham ma'lum darajada ijobiy o'zgarish kuzatilgan bo'lsa-da, uning sur'ati tajriba guruhiga nisbatan ancha past bo'ldi. Masalan, motivatsion mezon bo'yicha yuqori daraja 20,0 foizdan 24,0 foizga, kognitiv mezonda 18,0 foizdan 22,0 foizga, faoliyatli mezonda esa 16,0 foizdan 20,0 foizga oshgan. Bu o'zgarishlarni talabalarining tabiiy o'quv rivojlanishi hamda ta'lim jarayonida turizmga oid ma'lumotlarning o'zlashtirilishi bilan izohlash mumkin.

Eksperiment samaradorligini umumlashtirish maqsadida yuqori, o'rta va past darajalarga mos ravishda 3, 2 va 1 ball berilib, quyidagi integral ko'rsatkich hisoblandi:

$$K = (3 \times N_y + 2 \times N_o + 1 \times N_p) / (3 \times N) \times 100,$$

bunda N_y — yuqori darajadagi talabalar soni, N_o — o'rta darajadagi talabalar soni, N_p — past darajadagi talabalar soni, N — guruhdagi jami talabalar soni.

3-jadval

Tajriba va nazorat guruhlarida integral ko'rsatkichlarning o'zgarishi

Mezonlar	TG boshlang'ich (%)	TG yakuniy (%)	O'sish, foiz punkt	NG boshlang'ich (%)	NG yakuniy (%)	O'sish, foiz punkt
Motivatsion	62,7	79,7	+17,0	62,7	66,0	+3,3
Kognitiv	62,7	80,4	+17,7	62,7	66,0	+3,3
Faoliyatli	60,1	78,4	+18,3	60,7	64,0	+3,3
O'rtacha	61,9	79,5	+17,6	62,0	65,3	+3,3

3-jadvaldagi umumlashtirilgan natijalar tajriba guruhining o'rtacha integral ko'rsatkichi 61,9 foizdan 79,5 foizga

oshganligini ko'rsatadi. Ya'ni pedagogik ta'sir natijasida umumiy o'sish **17,6 foiz punkt**ni tashkil etdi. Nazorat guruhida esa mazkur ko'rsatkich 62,0 foizdan 65,3 foizga ko'tarilib, atigi **3,3 foiz punkt** o'sish kuzatildi. Shunday qilib, tajriba guruhidagi umumiy rivojlanish sur'ati nazorat guruhiga qaraganda sezilarli darajada yuqori bo'ldi.

Mezonlar kesimida eng katta ijobiy siljish faoliyatli komponentda kuzatilib, uning integral ko'rsatkichi 18,3 foiz punktga oshdi. Bu holat talabalarda turizmga bo'lgan qiziqish nazariy tushuntirishdan ko'ra amaliy faoliyatga bevosita jalb etilganda yanada samarali rivojlanishini ko'rsatadi. Kognitiv mezonidagi 17,7 foiz punkt va motivatsion mezonidagi 17,0 foiz punktlilik o'sish esa turistik bilim, ichki motivatsiya va amaliy faollik bir-birini o'zaro to'ldiruvchi komponentlar ekanligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar turizmga qiziqishni rivojlantirish jarayonida faqat ma'lumot berishga asoslangan yondashuv yetarli emasligini ko'rsatadi. Talabaniing turistik faoliyatga shaxsiy ehtiyojini shakllantirish, uni real yoki modellashtirilgan turistik vaziyatlarga jalb etish, turistik marshrutlar yaratishga imkon berish va amalga oshirilgan faoliyat yuzasidan refleksiya tashkil etish yuqori pedagogik samaradorlikka olib keladi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari talabalarda turizm bilan shug'ullanishga qiziqishni rivojlantirish maqsadli tashkil etilgan pedagogik jarayon bilan bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Turizmga qiziqish talabaniing faqat sayohat qilish istagi bilan cheklanmay, uning yangi bilimlarni egallashga intilishi, jismoniy va ijtimoiy faolligi, mustaqil faoliyat olib borishi, tarixiy-madaniy va tabiiy obyektlarni o'rganishga bo'lgan ehtiyoji bilan uzviy bog'liq holda shakllanishi aniqlandi.

2020–2023-o'quv yillari davomida Jizzax davlat pedagogika universitetida 101 nafar talaba ishtirokida amalga oshirilgan pedagogik eksperiment turizmga qiziqishni baholashda motivatsion, kognitiv va faoliyatli mezonlarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatdi. Eksperiment jarayonida talabalarning turizmga oid bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, turistik va o'lkashunoslik ekskursiyalarini tashkil etish, turistik marshrutlar ishlab chiqish, kichik guruhli loyihalar, muammoli topshiriqlar va refleksiv faoliyatdan foydalanish ularning turistik faolligini oshirishga xizmat qilishi kuzatildi.

Tajriba guruhida motivatsion, kognitiv va faoliyatli mezonlar bo'yicha boshlang'ich holatga nisbatan ijobiy dinamika kuzatildi. Umumlashtirilgan integral ko'rsatkichning 61,9 foizdan 79,5 foizga ko'tarilishi pedagogik ta'sir natijasida 17,6 foiz punktlilik o'sish yuzaga kelganini ko'rsatdi. Nazorat guruhida esa mazkur ko'rsatkichning o'sishi 3,3 foiz punktni tashkil etdi. Ayniqsa, faoliyatli mezon bo'yicha kuzatilgan yuqori o'sish turizmga qiziqishni rivojlantirishda talabalarni bevosita amaliy turistik faoliyatga jalb etish alohida pedagogik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. García-Almeida D. J., Hernández-López L., Ballesteros J. L., De Saá-Pérez P. Motivation and Prior Knowledge as Determinants of Knowledge Assimilation: Explaining the Academic Results of Tourism Students // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. – 2012. – Vol. 11, No. 2. – P. 151–160. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2012.04.002.
2. Juaneda C., Herranz R., Montaña J. J. Prospective Student's Motivations, Perceptions and Choice Factors of a Bachelor's Degree in Tourism // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. – 2017. – Vol. 20. – P. 55–64. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2017.02.001.
3. Buzinde C. N., Vogt C. A., Andereck K. L., Pham L. H., Ngo L. T., Do H. H. Tourism Students' Motivational Orientations: The Case of Vietnam // *Asia Pacific Journal of Tourism Research*. – 2018. – Vol. 23, No. 1. – P. 68–78. – DOI: 10.1080/10941665.2017.1399918.
4. Choy M. W. C., Yeung A. S. Tourism Vocational Education: Relations of Input and Output // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. – 2024. – Vol. 34. – Article 100479. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2024.100479.
5. Kim A. K., Davies J. A Teacher's Perspective on Student Centred Learning: Towards the Development of Best Practice in an Undergraduate Tourism Course // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. – 2014. – Vol. 14. – P. 6–14. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2013.12.001.
6. Arcodia C., Abreu Novais M., Čavlek N., Humpe A. Educational Tourism and Experiential Learning: Students' Perceptions of Field Trips // *Tourism Review*. – 2021. – Vol. 76, No. 1. – P. 241–254. – DOI: 10.1108/TR-05-2019-0155.
7. Pereira E., Carvalhinho L., Baptista A. V. Experiential Learning in Sport Tourism Curriculum: A Case Study at the University of the Algarve // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. – 2024. – Vol. 35. – Article 100510. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2024.100510.
8. Allaberganov A., Preko A. Inbound International Tourists' Demographics and Travel Motives: Views from Uzbekistan // *Journal of Hospitality and Tourism Insights*. – 2022. – Vol. 5, No. 1. – P. 99–115. – DOI: 10.1108/JHTI-09-2020-0181.
9. Safarov B., Al-Smadi H. M., Buzrukova M., Janzakov B., Ilies A., Grama V., Ilies D. C., Csobán Vargáné K., Dávid L. D. Forecasting the Volume of Tourism Services in Uzbekistan // *Sustainability*. – 2022. – Vol. 14, No. 13. – Article 7762. – DOI: 10.3390/su14137762.
10. Khurana K., Ataniyazova Z. Exploring the Vital Role of Human Resource Management in the Progress of Uzbekistan's Tourism Sector // *Cogent Arts & Humanities*. – 2024. – Vol. 11, No. 1. – Article 2311002. – DOI: 10.1080/23311983.2024.2311002.